

EKONOMIKA ČESKÝCH EKOFAREM A SROVNÁNÍ SE SITUACÍ V NĚMECKU

ZÁKLADNÍM NÁSTROJEM K HODNOCENÍ EKONOMIKY ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ V RÁMCI EVROPSKÉ UNIE JE ZEMĚDĚLSKÁ ÚČETNÍ DATOVÁ SÍŤ FADN. JDE O SYSTÉM KAŽDOROČNÍCH ZJIŠŤOVÁNÍ EKONOMICKÝCH UKAZATELŮ ZALOŽENÝ JIŽ V ROCE 1965. VÝSTUPY FADN VYUŽÍVÁ EVROPSKÁ KOMISE K VYHODNOCOVÁNÍ DOPADŮ SPOLEČNÉ ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY. DATABÁZE FADN V RÁMCI EU ZAHRNÚJE ÚDAJE PŘIBLIŽNĚ 85 000 ZEMĚDĚLSKÝCH PODNIKŮ, Z TOHO 1 400 Z ČR. EKONOMIKA ČESKÝCH EKOFAREM JE V RÁMCI FADN ČR SLEDOVÁNA OD ROKU 2012 A V ŠETŘENÍ JE ZAPOJENO OKOLO 260 EKOLOGICKÝCH PODNIKŮ.

Foto: Sylva Horáková, PRO-BIO svaz

V ČR je síť FADN (Farm Accountancy Data Network) budována již od roku 1994. Od roku 2003 zodpovídá za provoz sítě v ČR, sběr dat, jejich kontrolu a následně předávání dat do Evropské komise Kontaktní pracoviště FADN ČR fungující nyní při Ústavu zemědělské ekonomiky a informací (ÚZEI). Jeho významným úkolem je i rozšiřování a využívání výsledků šetření v rámci ČR. V současné době data velmi intenzivně využívá Ministerstvo zemědělství a Český statistický úřad, rostoucí je využití databáze FADN ve výzkumných projektech nejen ÚZEI, ale i dalších institucí a vysokých škol. Výstupy jsou dále cenným zdrojem informací pro řízení zemědělských podniků i pro poradenské služby.

Ekonomické srovnání v rámci FADN se provádí jak za ekologické podniky celkem, tak dle jednotlivých výrobních zaměření (VZ), což je mnohem přesnější. Samostatně jsou vyčísleny výsledky podniků s chovem zvířat zkrmujičích objemnou píci (ZOP) zahrnující chov skotu, ovcí, koz a ostatních zvířat ZOP; podniků s polní a smíšenou výrobou a producentů mléka, kterých je sice v EZ poměrně málo, ale mají zajímavé ekonomické výsledky.

Výsledky jsou prezentovány ve vyjádření na jednotku plochy (1 ha zemědělské půdy) a pracovníka (AWU Annual Work Unit – počet pracovníků přepočtených na plný úvazek), které má největší vypovídací schopnost.

Pro srovnání ekonomických ukazatelů bylo vybráno Německo, kde jsou ekofarmy v síti FADN dostatečně reprezentativně zastoupeny a existují data pro EZ a KZ v obdobném třídění dle výrobního zaměření. Při srovnání s údaji Německa je třeba pamatovat na to, že reprezentuje vysoce efektivní formu zemědělství, a to i v případě EZ. V Německu je dostatečně rozvinutý trh a vysoká poptávka po biopotravinách, jedná se o druhý největší trh s biopotravinami na světě s obrátem zhruba 100krát větším než v ČR (7,9 mld. eur).

Výsledky srovnání ekonomiky ekologického a konvenčního systému hospodaření

Struktura ekologického zemědělství v ČR se výrazně liší od struktury konvenčního zemědělství (KZ), což se logicky promítá i do výběrového vzorku farem v šetření FADN. Mezi hlavní odlišnosti patří:

- **Odlíšné cíle** – cílem EZ není maximalizace produkce a zisku. EZ se snaží o tzv. ekologickou intenzifikaci, tj. optimální produkci s ohledem na přirozené možnosti prostředí, spojenou s dodatečným poskytováním veřejných statků, jež zatím neumíme kvantifikovat a včlenit do hodnocení ekonomiky podniků.
- **Odlíšné výrobní zaměření** – v českém EZ dominuje chov přežvýkavců (70 %). Následuje zaměření na polní výrobu (13 %), zahrádnictví a trvalé kultury (10 %), smíšenou výrobu bez dominance RV nebo ŽV (5 %) a pouhé 2 % farem mají chov dojníc jako hlavní zdroj příjmů. V KZ je naopak rozhodujícím výrobním zaměřením polní výroba, dále smíšená výroba a produkce mléka.
- **Odlíšná ekonomická velikost** – více než 50 % zástupců ekologických zemědělců představuje malé a velmi malé podniky (třídy I až VI). Společně se středními podniky (třída VI a VII) tvoří 83 % produkce. V konvenci naopak dominují podniky velké (třída X až XIV), třídy nižší než IV nejsou u konvence vůbec vyhodnocovány. (Pozn.: Ekonomická velikost farem je členěna na 14 tříd: od třídy I představující hodnotu produkce nižší než 2 000 EUR po třídu XIV s příjmem nad 3 mil. EUR).
- **Odlíšné klimatické podmínky** – více než 80 % ekofarem hospodaří v méně příznivých oblastech (37 % v horské a 45 % v ostatní LFA), což úzce souvisí s výrobním zaměřením. Naopak většina podniků KZ hospodaří mimo LFA (61 %).
- **Odlíšné vybavení výrobními faktory** (zejména výměra půdy) – v souboru ekologických podniků převažují podniky fyzických osob převážně malé velikosti, zatímco v KZ mají rozhodující roli velké podniky právnických osob.

Struktura podniků v EZ je tedy velmi odlišná od konvence, což je třeba mít na paměti při vyhodnocování ekonomických výsledků ekofarem a srovnávání s konvencí.

Příjmy ze zemědělské produkce

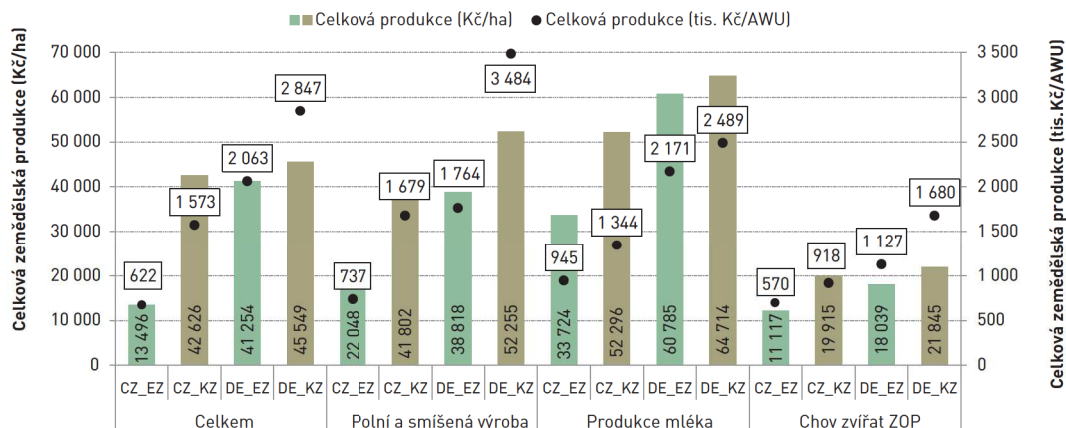
V roce 2014 vykázaly podniky hospodařící v EZ průměrnou hodnotu celkové zemědělské produkce 13 496 Kč/ha. Tato hodnota je ovlivněna především zemědělskou produkcí podniků dominantního výrobního zaměření v EZ, chovu zvířat ZOP, které dosáhly příjmu 11 117 Kč/ha, což představuje 56 % produkce konvenčních podniků stejného VZ (viz graf 1). Nejvyšší celkovou produkcí na hektar vykazují ekofarmy zaměřené na produkci mléka (33 724 Kč/ha) a dosažená úroveň představuje 64 % produkce konvenčních podniků. Ekofarmy s výrobním zaměřením polní a smíšená výroba dosáhly hodnoty produkce 22 048 Kč/ha a 53 % úrovně této výroby v konvenci.

Výrazný rozdíl v intenzitě produkce u jednotlivých VZ se projevuje i u konvenčních zemědělců, kdy podniky chovu zvířat ZOP dosáhly produkce 19 915 Kč/ha, zatímco podniky s produkcí mléka 52 296 Kč/ha. Průměrná hodnota celkové zemědělské produkce konvenčních podniků ve výši 42 626 Kč/ha je nejvíce ovlivněna VZ polní a smíšená výroba.

Nižší, zhruba poloviční, intenzita produkce na hektar v EZ vyplývá z mnoha faktorů. Většina hodnocených konvenčních podniků hospodaří mimo méně příznivé oblasti, zatímco ekofarmy se nachází převážně v horských a ostatních LFA. Patrný je velký rozdíl v hodnotě rostlinné produkce, a to i v rámci stejného VZ. Dáno je to odlišným způsobem využití orné půdy, kdy v konvenci je jednak vyšší podíl výměry orné půdy (v EZ je až 95 % zemědělské půdy v TTP) a současně je výrazně větší podíl půdy věnován pěstování obilnin, olejnin a dalších plodin. Naopak v EZ jsou na orné půdě pěstovány v drtivé většině krmné plodiny. V živočišné výrobě prakticky všechny konvenční podniky vykazují produkci mléka, tedy i v jiných VZ. V rámci produkce mléka dosahují ekofarmy velmi zajímavých výsledků, které jsou zcela srovnatelné s konvencí. U konvenčních zemědělců je zaznamenán poměrně velký podíl tzv. ostatní produkce. Tato kategorie zahrnuje zpracování produktů, agroturistiku, poskytování zemědělských služeb, pronájem budov a produkci z bioplynových stanic.

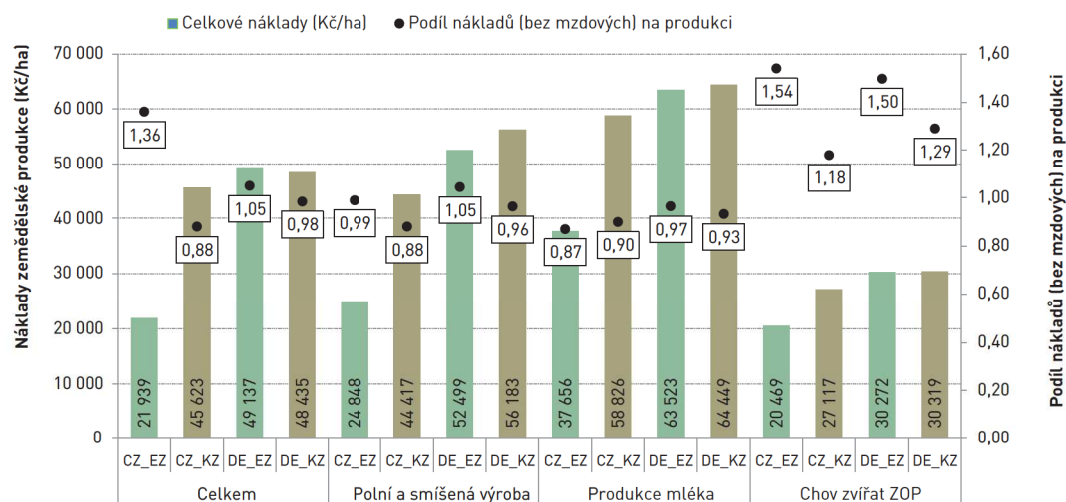
Ekologické podniky vykazují tedy ve srovnání s konvenčními podniky odlišnou skladbu zemědělské produkce. U ekologických podniků jsou nejvýznamnější složkou krmné plodiny a hovězí a telecí maso. V rámci konvenčního zemědělství převládá

Graf 1: Hodnota zemědělské produkce – podniky EZ a KZ v ČR a DE (2014)

Zdroj: FADN CZ a FADN DE

Graf 2: Náklady zemědělské produkce – podniky EZ a KZ v ČR a DE (2014)

Zdroj: FADN CZ a FADN DE

produkce obilovin, olejnin a kravského mléka. Odlišná skladba produkce v EZ (méně intenzivní) souvisí také s jeho druhým, stejně důležitým výstupem – ochranou životního prostředí. Z ekonomického hlediska je velmi těžké změřit pozitivní externalitu, které EZ přináší, což se následně nepříznivě promítá do ekonomiky podniku.

Hodnocení ekonomické efektivity ekofarem a srovnávání s konvenčními podniky je z mnoha aspektů složitou záležitostí. Základem je vždy porovnání dvou skupin srovnatelných farem, tj. ideálně farem se obdobnými výrobními faktory (např. podobnou výměrou zemědělské půdy, podílem orné půdy vůči travním porostům), hospodařících v přibližně stejných produkčních oblastech a klimatických podmínkách i výrobním zaměřením.

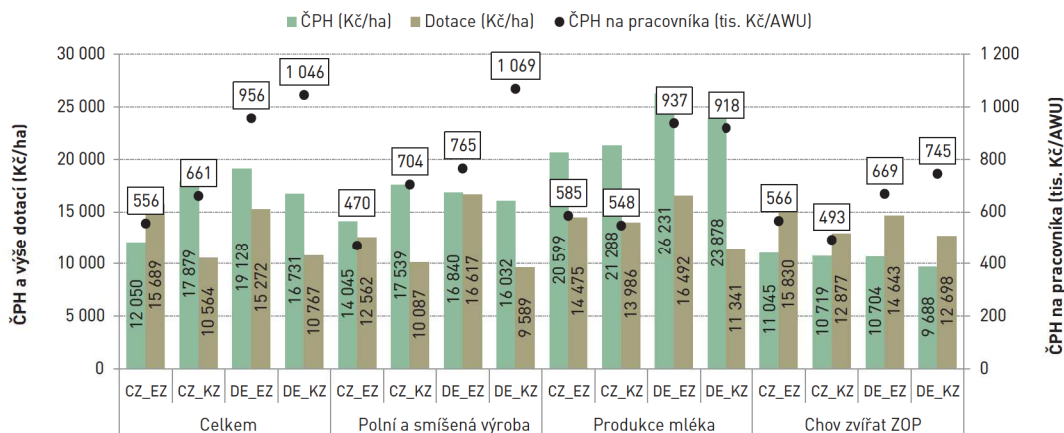
V Německu ekofarmy v průměru dosahují 90 % příjmů konvenčních podniků (94 % u produkce mléka, 83 % u chovu zvířat ZOP a 74 % u polní a smíšené výroby), přičemž v EZ dominuje jednoznačně zaměření na produkci mléka. Pokles intenzity produkce vůči konvenčnímu hospodaření je tedy v ČR výraznější, než je běžné v Německu.

Produktivita práce, měřeno celkovou zemědělskou produkcí přepočtenou na AWU, dosáhla v průměru u EZ 622 tis. Kč oproti 1 573 tis. Kč v KZ. Podniky EZ celkem tudíž dosahují jen 40 % produktivity práce KZ (resp. 44 % u polní a smíšené výroby, 62 % u chovu zvířat ZOP a 70 % u produkce mléka). V Německu je pokles produktivity práce v EZ nižší, ekofarmy dosahují v průměru 70 % produktivity práce v konvenci (resp. 51 % u polní a smíšené výroby, 67 % u chovu zvířat ZOP a 87 % u produkce mléka).

Z grafu 1 je dále patrný výrazný rozdíl v produktivitě práce v ČR a Německu v rámci obou systémů hospodaření. České farmy, ekologické i konvenční, dosahují zhruba poloviční produktivity práce farem v Německu.

Náklady zemědělské produkce

V ČR jsou v ekologickém zemědělství vynakládány nižší celkové náklady než v konvenci. V roce 2014 vykázaly podniky hospodařící v EZ průměrnou hodnotu celkových nákladů 21 939 Kč/ha. Tato hodnota je opět ovlivněna vyššími náklady vynaloženými podniky dominantního VZ, chovu zvířat ZOP, které činily 20 469 Kč/ha a představují 75 % nákladů daného VZ v konvenci. Ekologické podniky specializované na polní a smíšenou výrobu dosahují výše nákladovosti 24 848 Kč/ha (56 % konvence) a nejvyšší úroveň nákladovosti (37 656 Kč/ha, 64 % konvence) vykazuje VZ produkce mléka (viz graf 2). V Německu se výše celkových nákladů v EZ a KZ u všech sledovaných VZ téměř

Graf 3: Čistá přidaná hodnota a dotace – podniky EZ a KZ v ČR a DE (2014)

Zdroj: FADN CZ a FADN DE

Foto: Jana Vybíralová

neliší. Z grafu 2 je také patrné, že celkové náklady v EZ jsou dokonce vyšší než náklady konvence v ČR.

K porovnání nákladové náročnosti produkce je využíván koeficient vyjadřující poměr nákladů a produkce, přičemž

v celkových nákladech nejsou zahrnuty mzdové náklady z důvodu vysokého zastoupení podniků fyzických osob v EZ s vysokým podílem neplacené práce. Obecně lze konstatovat, že ekologické podniky vykazují vyšší náklady na jednotku produkce než konvenční podniky, a to

jak v ČR tak Německu. V případě VZ chov zvířat ZOP jsou v EZ náklady o polovinu vyšší než příjmy neboli příjmy z produkce pokrývají pouze 50 % celkových nákladů a zbylou část nákladů je nutno uhradit z dotací. Ekologické podniky zaměřené na produkci mléka vykazaly naproti tomu příznivější hodnotu koeficientu (0,87), což je hodnota nižší než u tohoto VZ v konvenci. Lze podotknout, že poměr produkce a nákladovosti ekologických podniků v ČR se každoročně zlepšuje.

Výsledek hospodaření

Za hlavní indikátor efektivnosti výroby, stability a důchodové situace podniků je považována čistá přidaná hodnota (ČPH). Jde o rozdíl mezi produkcí a výrobní spotřebou po přičtení provozních dotací a po odečtení odpisů, neboli jde o zdroje podniku na krytí tzv. externích faktorů (práce, půdy, úroků) a na případný zisk. Úroveň ČPH vyjádřená na jednotku plochy dosahuje v EZ 67 % úroveň konvenčních podniků. Tato relace je ovlivněna především skupinou ekologických podniků VZ chov zvířat ZOP (ČPH 11 045 Kč/ha). U tohoto VZ je také patrné, že kladná hodnota ČPH je podmíněna provozními podporami, a to platí jak pro ekologické, tak konvenční hospodaření (viz graf 3). Nejvyšší hodnota ČPH/ha byla dosažena u VZ produkce mléka (20 599 Kč/ha), které je však u EZ marginální.

Úroveň dotací dosáhla v EZ 1,5 násobku výše dotací konvenčních podniků. U nejvýznamnějšího VZ chov zvířat ZOP šlo o 15 830 Kč/ha a ve srovnání se stejným VZ v konvenci byla podpora 1,2krát vyšší. Také ostatní sledovaná výrobní zaměření EZ vykazala vyšší úroveň dotací ve srovnání s KZ, avšak rozdíl se snižuje. U produkce mléka dosahují konvenční podniky již srovnatelné úrovně jako v EZ. Podobně v Německu je výše dotací u ekofarek vyšší v rámci všech VZ, zejména u produkce mléka a polní a smíšené výroby, kde dosahuje 1,5 násobku úrovně dotace konvenčních

podniků. Je třeba zmínit, že vyšší úroveň dotací u ekofarek souvisí s vyšším zastoupením environmentálních podpor a podpor pro oblasti LFA.

Důchodová stabilita neboli ČPH přepočtená na jednoho pracovníka (AWU) dosahuje v EZ 84 % úrovně konvence (556 tis. Kč/AWU). Nejvýznamnější výrobní zaměření EZ, chov zvířat ZOP, vykazují ČPH ve výši 566 tis. Kč/AWU, čímž dosahuje lepšího výsledku než skupina stejně zaměřených konvenčních podniků. Výjimkou je VZ polní a smíšená výroba, které dlouhodobě mírně zaostává za situací v konvenci.

Stejně jako u produktivity práce existuje i u příjmu na pracovníka významný rozdíl mezi podniky v ČR a Německu. Hodnota ČPH na pracovníka dosahuje v ČR pouze 60 % hodnoty v Německu, a to jak v konvenci, tak v EZ. Výjimkou je ekologický chov zvířat ZOP, kde byl dosažen vyšší 85 % podíl.

Shrnutí

Ze srovnání ekonomických ukazatelů EZ vyplývá, že situace v ČR není zcela ideální. Je dosahována nízká hodnota produkce na hektar (13 496 Kč oproti 37 805 Kč průměru EU) a s tím související nízká produktivita práce. Přes nižší vynaložené náklady a přijaté dotace zůstává hodnota ČPH na hektar (12 050 Kč) jednou z nejnižších v EU a jako v jedné z mála zemí jsou dotace na hektar vyšší než hodnota ČPH. Z toho plyne, že produkce v EZ nepokrývá výrobní náklady a část dotací musí být použita k úhradě ztráty sektoru.

Z výše prezentovaných údajů je také patrné, že nelze předpokládat zlepšení, pokud se výrazně nezmění struktura EZ v ČR a nezvýší se podíl dalších výrobních zaměření, zejména produkce mléka, produkce na orné půdě a speciálních plodin (ovoce, zelenina a víno), jež jsou hlavními tahouny v ostatních zemích EU. V ČR dominantní VZ chov zvířat ZOP má nejmenší prostor ke zlepšení ekonomiky EZ jako celku. Produkce v chovu zvířat ZOP je nejnižší ze srovnávaných VZ, dlouhodobě nepokrývá náklady a dotace jsou rozhodujícím faktorem, který činí podnikání v tomto VZ ziskové. Podobná situace panuje u tohoto výrobního zaměření v konvenčním zemědělství a nelší se ani za hranicemi ČR.

Zpracovala Andrea Hrabalová v rámci projektu Propagace ekologického zemědělství na podkladě konference Biosummit 2016, realizovaného Bioinstitutem, o.p.s. za finanční podpory MZE.